

השבת היא "מתנה טובה"

התורה מצווה בפרשתנו על שמירת השבת, כפי שנאמר (שמות לא יב-יז): "ולאמר ה' אל משה לאמר. ואתה דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתתי תשמרו, כי אות היא ביני וביניכם לדתיתכם, לדעת כי אני ה' מקדשכם. ושמרתם את השבת, כי קדש היא לכם, מחלליה מות יומת, כי כל העשה בה מלאכה, ונקרתה הנפש ההוא מקרב עמיה. ששת ימים עשה מלאכה, וביום השביעי שבת שבתון קדש לה', כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת. ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת לדרתם ברית עולם. ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש". כלומר, עם ישראל מצווים על שמירת השבת ואסורים בעשיית מלאכה בשבת, משום שהשבת היא אות בין הקדוש ברוך הוא לישראל, שכשם שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי, כך ישראל עושים מלאכה בששת ימי המעשה ונחים ממלאכה ביום השבת.

על מנוחה זו ביום השבת, אמרו חז"ל (ביצה טז ע"א): "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה, מתנה טובה יש לי בבית גוזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיע אותם".

ויש להבין, מדוע השבת היא מתנה טובה? האם הציווי על אדם לנוח יום אחד בשבוע מתנה הוא, והרי הוא יכול בעצמו להחליט לעשות כך, ומה מתנה יש בשבת?

עוד יש להבין, מה הוא ענין המנוחה אצל הקדוש ברוך הוא בשבת? האם שייך לומר שהוא נח ושובת? ואם הוא באמת היה שובת, הרי היה העולם בטל, שהרי אין העולם קיים אלא מכוח ה' המחיה אותו בכל עת, ומה הוא הדבר המקיים את העולם בשבת?

יום מנוחה

כדי לבאר ענינים אלו, יש לבאר מה היא המנוחה שעליה נאמר (בראשית ב ב): "וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה", ומובא ברש"י (שם): "דבר אחר, מה היה העולם חסר, מנוחה, באת שבת באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה". והרי כאמור, לא שייך לומר שהקדוש ברוך הוא זקוק למנוחה.

והביאור הוא, שהואיל והקדוש ברוך הוא מקיים בכל רגע את העולם ומהווה את הכל, הרי שלכאורה לא שייך לכפור בו. משום כך הקדוש ברוך הוא מצמצם את עצמו בתוך הטבע, כביכול, ומראה לאדם כאילו הוא עצמו עושה ופועל בדרך הטבע. הקדוש ברוך הוא הטביע בעולם, שצריך האדם להשתדל בעניני העולם, לזרוע ולקצור, לבנות ולנטוע, ושרק על ידי ההשתדלות הוא יצליח במעשיו. כך לא ירגיש האדם בכך שהכל מאת ה', ותישאיר בידו הבחירה לכפור בו, ויקבל שכר על האמונה בו.

קיום העולם אינו קשה כלל לקדוש ברוך הוא, אך צמצום עצמו והסתרתו, קשה לו כביכול, שהרי הוא באמת עושה הכל ומהווה את הכל, ולכן הוא טבע בעולם את האפשרות לטעות ולחשוב שלא ה' הוא העושה את הכל. וכך אמר שלמה המלך (קהלת ג יא): "גַּם אֶת הָעֵלֶם נָתַן בְּלִבָּם, מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא יִמָּצֵא הָאָדָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֵאשִׁית וְעַד סוֹף". זוהי ה'מלאכה' הנעשית בששת ימי המעשה, שעליה נאמר (בראשית ב ב): "וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה".

ביום השבת, שובת הקדוש ברוך הוא ממלאכתו זו. הוא אינו מצמצם את עצמו, ואינו מסתיר את עצמו. ביום השבת, יכול כל אדם להיווכח ולראות איך הקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם.

משל למה הדבר דומה? לשני אורחים שהגיעו למלון מפואר. האחד, לא התארח מימיו במלון ואינו מכיר את סדרי המלון, ואילו חברו בקי ורגיל, ומכיר את ההתנהלות במלון.

אותו שאינו מכיר את עניני המלון, כאשר הוא חפץ לאכול, הוא נוטל מאכלים שהביא מביתו, נכנס למטבח המלון, ומנסה לבשל לעצמו דבר מאכל. הוא אינו יודע כיצד מבשלים, טורח רבות, אך אינו מצליח להכין דבר. רק מלכלך הוא את מטבח המלון, ומפריע לעובדי המלון. משראה זאת בעל המלון, ריחם עליו, והכין עבורו סעודה מהמאכלים שהביא. **אדם זה לא הועיל כלום בהשתדלותו, ואדרבה, הוא הטריח את בעל המלון לנסות ולהכין עבורו סעודה טובה מהמאכלים שהביא מביתו ואינם מתאימים למטבח המלון.** השתדלותו לא הועילה דבר.

חברו שכבר התארח במלון, ומכיר את התנהלותו, חיכה עד שיגיע אליו המלצר. הוא לא העלה בדעתו להביא מאכלים מביתו, ומששאלו המלצר על המאכלים שבהם הוא מעונין, הוא הזמין סעודה דשנה ומכובדת. עד אשר יהיה האוכל מוכן, הביא לו המלצר כמה מאכלים קלים להחיות את נפשו ושתיה כדת המלון המהודר. לאחר מכן הובאה סעודתו, ולמרות שלא טרח ולא השתדל כלל, היתה סעודתו טובה ומפוארת הרבה יותר מזו של חברו.

ההבדל שבין האנשים הללו הוא **שהראשון אשר אינו מכיר מלון מה הוא, חושב שעליו להשתדל ולפעול כדי להסתדר היטב במלון.** הוא אינו מבין שהשתדלותו רק מפריעה ומקלקלת. ואילו חברו המכיר בסדרי המלון, מבין שבמלון אין האורח עושה דבר, ועליו לסמוך על בעל המלון שיכין עבורו הכל באופן הטוב ביותר. הוא מבין שהוא גם אינו יכול לעשות דבר, כך שאין גם טעם לנסות ולעשות.

הנמשל הוא ההבדל שבין הנהגת הקדוש ברוך הוא בששת ימי המעשה להנהגתו בשבת קודש. בששת ימי המעשה חושב האדם המתארח ב'מלון' של הקדוש ברוך הוא כאילו הוא בהשתדלותו פועל ועושה, והקדוש ברוך הוא נותן לו להצליח באופן שלא יהיה ניכר שהכל ממנו יתברך. אולם **בשבת קודש, נח הקדוש ברוך הוא, ונותן לנו לראות שהוא פועל הכל ומהווה את העולם,** כאותו אורח במלון המבין שלא מוטל עליו להשתדל, שכן המלצר יגיש לו את סעודתו.

נמצא, שמנוחתו של הקדוש ברוך הוא ביום השבת היא שאין הוא צריך לצמצם עצמו ולהסתיר את העובדה שהוא פועל הכל. ואין להקשות היאך פועל העולם ביום השבת כשהקדוש ברוך הוא נח, שכן ברור שהוא ממשיך להוות את הכל, אלא שאין הוא מסתתר מפני בני האדם.

זו היא המתנה הטובה ביותר שיכול האדם לקבל. אין הכוונה לכך שהאדם נח בשבת, שהרי יכול הוא גם להחליט בעצמו על מנוחתו. המתנה העצומה והמיוחדת היא האפשרות לראות את הנהגת הקדוש ברוך הוא בשבת קודש, שהרי ביום זה הוא אינו מצמצם עצמו ואינו מסתתר.

לפי זה, יש לבאר את הכתוב (בראשית ב ג): "ויברך אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת". אין הכוונה שהקדוש ברוך הוא שבת מעשייתו, אלא שהוא שבת מכך שעל האדם לעשות בששת ימי המעשה, ולהשתדל בכל ענין. בשבת, אין האדם צריך לעשות, אלא להיפך, עליו לשבות ולהנות מקדושת השבת, שכן בשבת הקדוש ברוך הוא מראה לאדם שהוא פועל הכל, ואין האדם צריך להשתדל כלל.

זו היא גם כוונת הכתוב (שם): "ויברך אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי". ביום השבת שורה ברכה מרובה, שהרי הכל מאת ה', כאותה ברכה השורה על האורח במלון, המקבל סעודה מפוארת בלא לטרוח כלל. וזו היא גם כוונת המשך הכתוב "ויקדש אותו", שכן קדושת השבת היא הזכות העצומה לראות שהקדוש ברוך הוא פועל הכל ומהווה את הכל.

ונראה שלדברינו יובן הכתוב (שמות לה ב): "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה, וַיְבִיֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִיָּה לָכֶם קֹדֶשׁ" [וכעין זה בויקרא כג ג], שאמנם צריך האדם לעשות מלאכה בששת ימי המעשה, ולהשתדל בעניני העולם, אך באמת הקדוש ברוך הוא עושה הכל, ואין האדם עושה באמת כלום. ולכן נאמר "תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה", שכביכול נעשית המלאכה מאליה, והיינו על ידי הקדוש ברוך הוא.

סמיכות פרשת השבת למעשה העגל

על פי הדברים הללו נוכל להבין ענין נוסף.

התורה סמכה את הציווי על שמירת השבת למעשה העגל. מיד לאחר הפרשה המצוה על שמירת השבת, נאמר (שמות לב א-ד): "וַיִּרְא הָעָם כִּי בָשָׁשׁ מִשֶּׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר, וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ... וַיִּתְּפְּרוּ כָל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאַזְנֵיהֶם, וַיָּבִיאוּ אֶל אֶהֱרֹן. וַיִּקַּח מִיָּדָם, וַיַּצַּר אֹתוֹ בַּחֲרֹט, וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מִסִּכָּה, וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִידְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". ויש להבין מה היא השייכות בין הציווי על שמירת השבת למעשה העגל?

ונראה לבאר, ששורש חטאם של ישראל בחטא העגל היה שחשבו בליבם שיכולים הם לפעול ולעשות בעצמם, ואף לעשות אלהים, כפי שאמרו לאהרן: "קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים". לכן, הקדימה התורה וציוותה על השבת, אשר בה ניכר שהקדוש ברוך הוא עושה הכל ומהווה הכל, ואין לאדם יכולת לפעול בעצמו כלום, וכפי שהתבאר.

מלאכת המשכן אינה דוחה שבת

עתה יבואר מפני מה מלאכת המשכן אינה דוחה את השבת.

בין הפרשות העוסקות במלאכת המשכן מצווה התורה בפרשתנו על שמירת השבת, כפי שנאמר: "וַאֲתָהּ דִּבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, אֵךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ, כִּי אוֹת הִיא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם, לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם". ומבאר רש"י (שם): "'וַאֲתָהּ דִּבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' - ואתה, אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן, אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה. 'אֵךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ' - אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות מלאכה, שבת אל תדחה מפניה. כל אכין ורקין מיעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן".

השפתי חכמים (שם) מבאר שהיה קשה לרש"י מפני מה ציוותה תורה על שמירת השבת בין הפרשות העוסקות במלאכת המשכן, ולכן מבאר רש"י

שרצתה התורה להדגיש שמלאכת המשכן אינה דוחה את השבת. רש"י מבאר שהואיל ונאמר "אֵךְ אֶת שְׁבֻתֹתַי תִּשְׁמְרוּ" הרי שהמלה "אֵךְ" באה למעט, שאף על פי שנצטוונו על מלאכת המשכן יש למעט את השבת מכך, ולא לעסוק בה במלאכת המשכן.

ונראה לבאר, שהואיל ויום השבת הוא הזמן שבו פועל הקדוש ברוך הוא לבדו בעולם, בלא שבני האדם עושים השתדלות כלשהי, לכן גם אין מניחים לבני האדם לעשות כלום בבניית המשכן. **המשכן הוא המקום שבו מתגלה כבוד ה' בעולם, שכן ממעשה הקרבנות שבמשכן נמשך שפע עליון וברכה לאותו המין שאותו מקריבים ולכל העולם כולו**, כפי שכתב המסילת ישרים (פרק כו, וכתב שכן הוא במדרש): "כי ודאי הוא שיהיה נחשב לעילוי גדול אל אותם הדברים שהיו עולים על גבי המזבח, כיון שהיו נקריבים לפני השכינה, וכל כך יתרון היה להם בזה, **עד שהיה כל מינס מתברך בכל העולם**". ובדומה לכך, **השבת היא היום שבו מתגלה כבודו של ה' בעולם, ואין הוא מסתתר ביום זה ולא מצמצם עצמו**. משום כך, אין זה מן הראוי להשתדל בשבת בבניית המשכן, ולהסתיר את מציאות ה' המהווה את הכל.

אמנם עבודת הקרבנות בבית המקדש היתה מתקיימת כרגיל גם בשבת, ויש להבין מה טעם הדבר שעבודת הקרבנות דוחה את השבת, למרות שביארנו שבניית המשכן אינו דוחה. ונראה לבאר שעבודת הקרבנות בבית המקדש ממחישה את העובדה שאורחים אנו בעולמו של הקדוש ברוך הוא, הפועל ועושה עבורנו הכל, כאותו מלצר שבמשל שהובא לעיל, המכין ומגיש לאורח במלון את כל צרכו. עבודת הקרבנות נעשית על ידי הכהנים שהם שלוחי ה', כפי שמצינו בגמרא (יומא יט ע"א וקידושין כג ע"ב) שדנה אם הכהנים הם "שלוחי דרחמנא" [שלוחי ה'] או "שלוחי דידך" [שלוחים שלנו], ואומרת שלא יתכן שהם שלוחים שלנו שהרי אנחנו איננו יכולים להקריב קרבנות בבית המקדש, ואין השליח יכול לעשות דבר בשליחות המשלח, כאשר המשלח עצמו אינו יכול לעשות את אותו הדבר. **נמצא, שכל מה שעושים הכהנים בבית המקדש, וירידת השפע שהם פועלים בעולם על ידי עבודת הקרבנות, נעשה בשליחות**

ה', וכאילו הקדוש ברוך הוא עצמו עושה כן, ולכן הכהנים ממשיכים לעשות עבודה זו גם ביום השבת, שהרי הקדוש ברוך הוא ממשיך להוות את הכל תמיד, וגם ביום השבת.

השבת היא מעין עולם הבא

בזמירות של שבת אנו אומרים "מעין עולם הבא יום שבת מנוחה". כלומר, השבת היא מעין עולם הבא. וכפי מה שביארנו, הרי שכפי שבעולם הבא אין הקדוש ברוך הוא מצמצם או מסתיר את עצמו, והנהגתו ניכרת לכל, כך גם בשבת, הוא נח מהסתרת פעולותיו בעולם, וניכרת הנהגתו בעולם. לכן השבת היא מעין עולם הבא.

גם בית המקדש הוא מקומו של הקדוש ברוך הוא, וכעין מקום רוחני שאינו שייך לעולם הזה, מקום משכנו של הקדוש ברוך הוא. לכן גם בבית המקדש ניכרת הנהגתו של הקדוש ברוך הוא, בלא שיצמצם את עצמו.

מובן היטב, אם כן, מדוע ל"ט המלאכות האסורות בשבת הן ל"ט המלאכות שהיו במשכן, שכן כאמור, ענינם של השבת ושל המשכן אחד הוא.

על דרך הרמז ניתן לומר, שכשם שהמחלל את השבת, ועושה אחת מל"ט המלאכות האסורות בשבת, חייב מיתה, כך המקיים את השבת ממשיך חיים על עצמו. ומה נפלא הדבר של"ט פעמים ח"י בגימטריה הוא שב"ת. להורות שהשבת היא מקור החיים והשפע, והשומר את השבת ממשיך על עצמו שפע של חיות וברכה.

יהא רעוא מן שמיא שישמרו ישראל את השבת, נזכה לגאולה השלימה, כפי שאמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי (שבת קיח ע"ב): "אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאליים".